

Структура механізму впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці

Савченко Т. Г.

Анотація. Савченко Тарас Григорович, кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України». У статті обґрунтовано методологічні підходи до визначення механізму впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці. Також досліджено базові елементи даного механізму у їх взаємозв'язку.

Ключові слова: механізм, рівновага, банківська система.

Аннотация. Савченко Тарас Григорьевич, кандидат экономических наук, доцент кафедры банковского дела Государственного высшего учебного заведения «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины». В статье обоснованы методологические подходы к определению механизма влияния банковской системы на равновесные состояния в экономике. Также исследованы базовые элементы данного механизма в их взаимосвязи.

Ключевые слова: механизм, равновесие, банковская система.

Summary. Savchenko Taras Grigorovych, candidate of economic sciences, associate professor of banking department of State Higher Educational Institution «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine». Methodological approaches to determination of mechanism of the banking system which influence on the economy equilibrium were studied in the article. Also we investigated basic elements of this mechanism in their intercommunication.

Keywords: mechanism, equilibrium, banking system.

Вступ. Вітчизняний фінансовий ринок, як і фінансові ринки багатьох інших держав із економікою перехідного типу, є банкоцентричним:

переважний обсяг фінансових ресурсів акумулюється та трансформується комерційними банками. Інші фінансові посередники (лізингові та факторингові компанії, недержавні пенсійні та інвестиційні фонди, страхові компанії, ломбарди) займають порівняно не значну питому вагу фінансового ринку. Відтак банківська система стає визначальним чинником впливу на динаміку усіх економічних процесів у державі, зокрема, істотно впливає на формування та підтримку рівноважних станів у економіці.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняні та закордонні дослідники виділяють значну кількість «механізмів» у економіці. До найбільш поширених механізмів, що безпосередньо пов'язані із функціонуванням банків, можна віднести: кредитний (іпотечний) механізм [1-3], механізми пов'язані з валютними операціями [4], механізм інвестиційної діяльності [5, 6], механізм управління банківськими ресурсами [7-9], механізми управління окремими аспектами банківської діяльності [10-12].

Підсумовуючи аналіз наукових публікацій, предметом яких є вивчення механізмів пов'язаних із функціонуванням банків, можна визначити основні недоліки даних робіт. По-перше, не в усіх роботах поняття «механізм» застосовується у відповідності до його класичного тлумачення, яке пов'язане із трактуванням даного поняття у технічних науках. По-друге, не завжди вивченню елементів механізму у їх взаємозв'язку дослідники приділяють необхідну увагу. Переважно науковці концентруються на вербальному опису окремих елементів механізму, не приділяючи необхідну увагу виявленню та дослідженню основних функціональних зв'язків між його елементами. По-третє, переважно розглядаються механізми пов'язані із виконанням окремих видів банківських операцій: кредитні, валютні, інвестиційні; або розглядаються механізми управління певними аспектами банківської діяльності: ліквідністю, капіталом, ефективністю, стійкістю. Практично відсутні роботи у яких розглядаються механізми, що комплексно впливають на мікро- та макроекономічні системи.

Постановка задачі. Основна мета даної роботи полягає у дослідженні методологічних підходів до формування структури механізму впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці.

Враховуючи зазначені вище недоліки, в основу розробки структури зазначеного механізму покладено наступні принципи. По-перше, застосування поняття «механізм» у відповідності до його класичного тлумачення у технічних науках (із необхідними уточненнями враховуючи особливості економічних відносин). По-друге, визначення основним предметом дослідження взаємозв'язків між елементами механізму, що найбільш істотно впливають на рівноважні стани у економіці. По-третє комплексне вивчення механізму впливу банківської системи на рівноважні стани як на мікроекономічному рівні (рівновага банку) так і на макроекономічному рівні (рівновага платіжного балансу та макроекономічна рівновага).

Основний матеріал та результати.

У Великій радянській енциклопедії термін «механізм» визначається як система тіл, що призначена для перетворення руху одного чи декількох тіл у потрібний рух інших тіл [13, с. 184]. Таким чином, визначення терміну «механізм» у його класичній (технічній) інтерпретації має два суттєвих аспекти: по-перше, це сукупність (система) тіл, які перебувають у взаємозв'язку; по-друге, призначення механізму полягає у перетворенні та передачі руху. У економічному словнику за редакцією Азріліяна А.Н. наводиться наступне трактування механізму: 1) послідовність станів, процесів, яка визначає собою яку-небудь дію, явище; 2) система, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності [14, с. 476]. Дане визначення, на нашу думку, необґрунтовано розширює сферу застосування поняття «механізм» у економіці та віддаляє його від класичного змістовного навантаження. Таким чином, у відповідності до наведених вище принципів дослідження, ми будемо спиратись на класичне визначення поняття «механізм» у технічних науках. Основним уточненням порівняно із класичним визначенням, що випливає із природи

економічних відносин, є трактування руху як передачі імпульсів, що генеруються економічними рішеннями суб'єктів.

У економічній енциклопедичній літературі виділяють значну кількість механізмів: банківського кредитування, банкрутства підприємства, дії економічних законів, господарський, грошової трансмісії, грошовий, іпотечного кредитування, регулювання світової економічної рівноваги, справляння податків, фінансовий, цін, «точного налаштування» і т. д. [14, с. 476; 15, с. 337; 16, с. 355-369].

Розкриємо зміст механізмів, які безпосередньо пов'язані із функціонуванням банківської системи. Механізм «точного налаштування», являє собою використання грошово-кредитних та бюджетно-податкових інструментів з метою впливу на сукупний попит і сукупну пропозицію у потрібному напрямку [15, с. 337]. Під грошовим механізмом розуміють спосіб за допомогою якого зміни у грошовій масі впливають на іншу економіку [14, с. 476]. Механізм банківського кредитування являє послідовність етапів надання кредитів комерційними банками та комплекс вимог, що супроводжують таке надання на кожному з них [16, с. 355]. Механізм грошової трансмісії – це механізм впливу змін пропозиції грошей на рішення підприємств та інших суб'єктів господарювання щодо витрат на товари та послуги [16, с. 360].

Враховуючи досліджені вище підходи до визначення поняття «механізм», сформулюємо власне визначення *механізму впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці* (далі механізм) – це сукупність елементів, що перетворюють імпульси генеровані банківською системою та передають їх до мікро- та макроекономічних систем, забезпечуючи вплив даних імпульсів на рівновагу даних систем.

Під імпульсом будемо розуміти прийняття суб'єктами економічних відносин економічних рішень або зміну економічних параметрів внаслідок дії ринкового механізму. Для кількісної характеристики потенційного впливу імпульсів генерованих банківською системою на рівноважні стани введемо поняття «*потенціал впливу*». Потенціал впливу вимірюється безпосередньою

величиною змін економічних параметрів внаслідок прийняття економічних рішень або у результаті дії ринкового механізму. Фактичний економічний ефект спричинений впливом даних імпульсів на рівноважні стани, після їх проходження через елементи механізму, позначатимемо поняттям «результат впливу» (рис. 1).

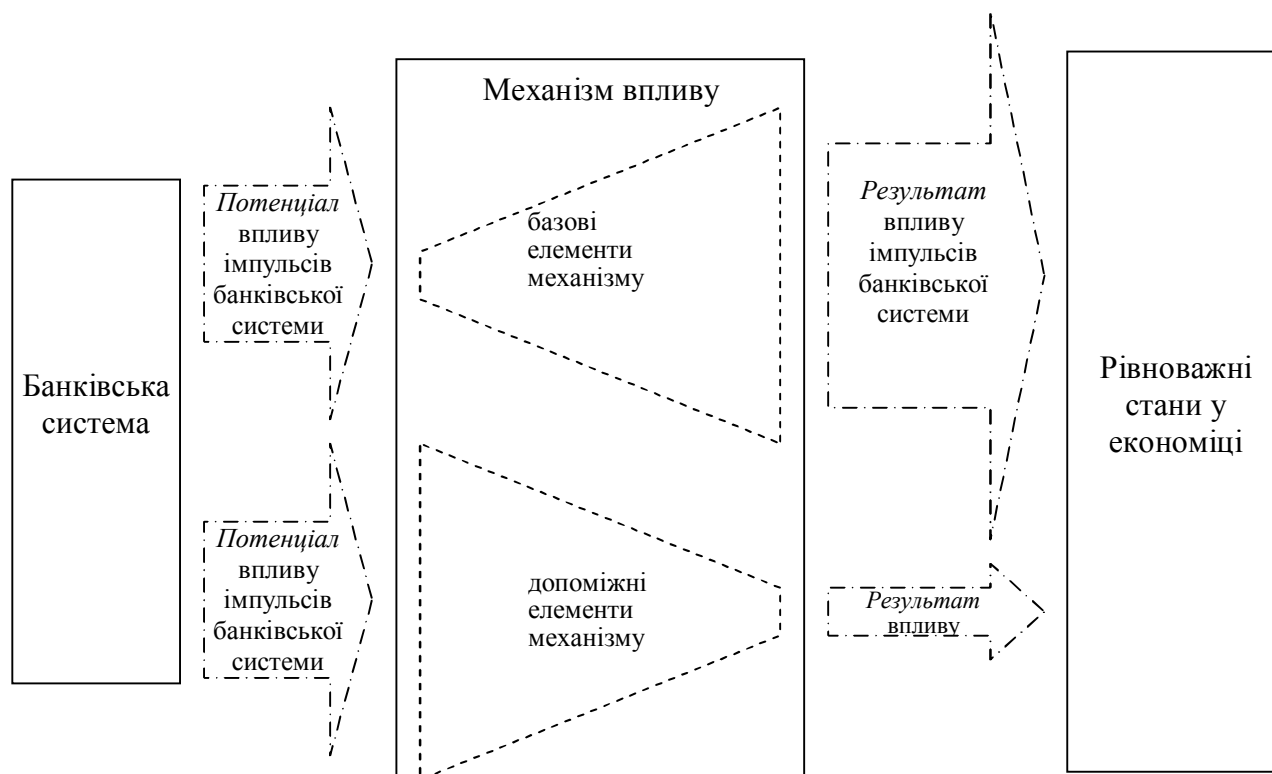

Рисунок 1 Базові та допоміжні елементи механізму впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці

У відповідності до наведених вище принципів, основним предметом даного дослідження повинні стати стійкі взаємозв'язки між елементами механізму, які забезпечують перетворення та передачу імпульсів від складових банківської системи до інших економічних систем. Як видно із рисунку 1, усі елементи механізму доцільно поділити на дві групи: базові (продуктивні) та допоміжні (непродуктивні).

Перша група елементів забезпечує перетворення та передачу потенціалу імпульсів таким чином, що вони спричиняють істотний вплив на рівноважні стани. Однією із основних властивостей базових (продуктивних) елементів механізму є збільшення економічного ефекту (результату) впливу імпульсів у

порівнянні з їх потенціалом впливу. Наприклад, зміна базових процентних ставок центральним банком країн із розвинутою ринковою економікою на декілька базових пунктів, може спричинити у декілька разів більшу зміну ставок за іншими інструментами фінансового ринку та суттєво вплинути на темпи росту ВВП, зайнятість населення, інфляцію та інші макроекономічні параметри.

Допоміжні (непродуктивні) елементи механізму не спроможні збільшувати потенціал впливу, а часто навіть зменшують його дієвість. Тобто такі елементи функціонують неефективно та сприяють затуханню потенціалу впливу імпульсу у процесі його перетворення та передачі. Наприклад, до непродуктивних елементів можна віднести: вплив окремих юридичних (фізичних) осіб, що є клієнтами банку на їх діяльність. Певним виключенням можуть бути монополісти із частково державною власністю (НАК «Нафтогаз» і т.д.). Також непродуктивним елементом можна вважати вплив великих, середніх та малих (за класифікацією НБУ) банків на рівновагу грошового ринку. Дані банки у сукупності контролюють лише близько третини фінансових ресурсів банківської системи України, тоді як найбільші банки – близько двох третин.

На нашу думку, вивчення допоміжних елементів механізму є недоцільним, так як вони суттєво не впливають на результат впливу імпульсів банківської системи на рівноважні стани у економіці. Потрібно зазначити, що врахування непродуктивних елементів могло б призвести до необґрунтованого ускладнення структури механізму. Крім того, усі без виключення взаємозв'язки, що існують в реальній економіці, просто неможливо врахувати у наукових дослідженнях. Таким чином, у подальших дослідженнях ми абстрагуємось від непродуктивних елементів механізму. Перед вивченням базових елементів механізму та зв'язків між ними необхідно уточнити сутність рівноважних станів та структуру банківської системи, що безпосередньо визначають предмет подальших досліджень.

Враховуючи результати попередніх досліджень з економічної рівноваги [17, 18] нами запропоновано наступні визначення рівноважних станів на які впливає досліджуваний нами механізм. *Рівновага банку* – це такий його стан (процес розвитку), коли основні фінансові пропорції, що сформувались на певну дату (формується за певний період) дозволяють забезпечити стабільне (стійке) функціонування даного фінансового посередника із прийнятним рівнем ефективності. У межах нашої роботи під *рівновагою грошового ринку* ми розумітимемо такий його стан або процес розвитку, що характеризується: збалансованістю обсягу та структури попиту і пропозиції грошей, стабільністю та прогнозованістю ринкової кон'юнктури, а також наявністю умов для ефективної взаємодії між учасниками грошового ринку для досягнення їх економічних цілей, зокрема, цілей державної економічної політики. На нашу думку, найбільш повне визначення *рівноваги платіжного балансу* можна сформулювати наступним чином: стан, що характеризується збалансованістю притоку та відтоку валюти (прийнятним рівнем сальдо) у розрізі основних його рахунків, певним рівнем стабільності зазначених показників платіжного балансу, а також сприяє ефективній реалізації макроекономічної політики держави.

Питання щодо визначення способів досягнення та підтримки макроекономічної рівноваги по різному вирішується представниками окремих наукових теорій, основними з яких є кейнсіанство та монетаризм. У межах нашого дослідження, сформулюємо визначення поняття «*макроекономічна рівновага*» з точки зору практичного підходу до регулювання економічних процесів: це такий стан (процес розвитку) макроекономічної системи, який характеризується збалансованістю основних макроекономічних пропорцій, що забезпечують стійкий ріст ВВП в умовах цінової стабільності. Більш детально сутність, способи оцінки та методичні підходи щодо формування і підтримки кожного із зазначених вище рівноважних станів будуть розглянуті у окремих роботах.

Далі розглянемо структуру банківської системи, елементи якої генерують імпульси для впливу на досліджені вище рівноважні стани. У економічній довідково-енциклопедичній літературі під поняттям «банківська система» розуміють сукупність різноманітних видів банків та інших кредитних установ та інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує у тій чи іншій країні у певний історичний період і функціонує у межах єдиного фінансового механізму [19, с. 56; 20, с. 51]. У даних джерелах вказується, що однією із найбільш характерних спільних рис банківських систем різних країн є дворівнева побудова: перший рівень – центральний банк, другий – мережа комерційних банків та інших фінансово-кредитних інституцій.

У відповідності до статті 4 закону України «Про банки та банківську діяльність» [21] банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України. Також елементами банківської системи вважатимемо оптові (міжбанківські) та роздрібні (депозитні та кредитні) ринки. На міжбанківському валютному ринку здійснюються конверсійні операції з основними видами валют. Під міжбанківським кредитним ринком розумітимемо сукупність депозитних та кредитних операцій у національній та іноземній валютах, що здійснюються як між комерційними банками, так і між банками та національним банком України. До роздрібних ринків ми відносимо ринки на яких відбувається торгівля процентними (дохід або витрати нараховуються у вигляді відсотку) банківськими продуктами із фізичними або юридичними особами (які не є банками).

Загальна структура механізм впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці наведена на рисунку 2. Ключовою ідеєю даного рисунку є візуалізація взаємозв'язку між складовими банківської системи що генерують імпульси та економічними системами урівноваженість яких перебуває під впливом даних імпульсів. Необхідно підкреслити, що фактичні взаємозв'язки можуть бути набагато складніші та визначаються динамікою цілого ряду факторів: зміна законодавства, впровадження нових технологій та інновацій у

банківську діяльність, розвиток державного регулювання і т.д. Однак, ми намагалися відобразити найбільш стійкі взаємозв'язки, які є основними каналами передачі імпульсів.

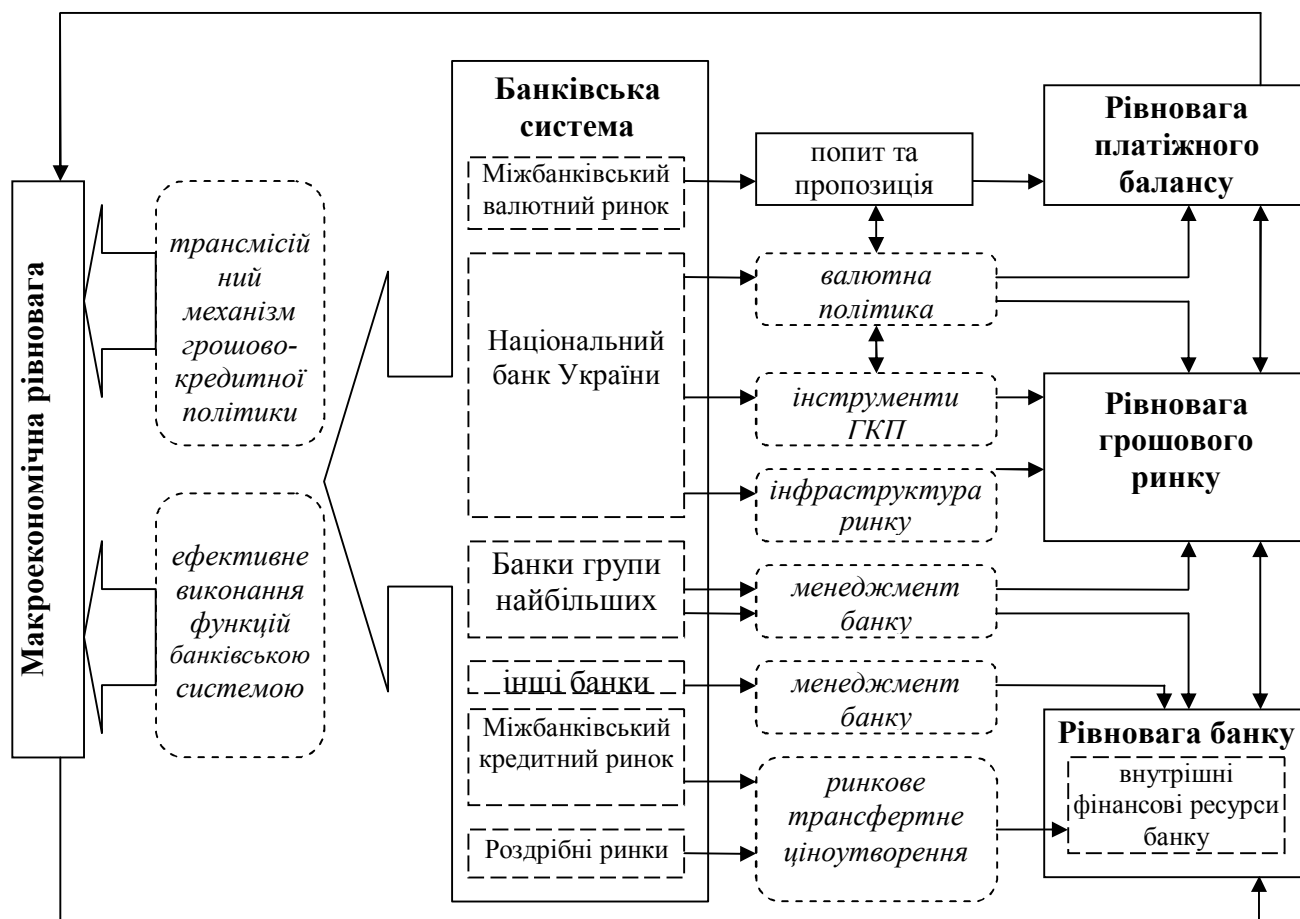

Рисунок 2 – Загальна структура механізм впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці

Найбільша кількість імпульсів, що впливають на рівноважні стани генерується Національним банком України. Крім того, центральний банк істотно впливає на інші складові банківської системи, які теж генерують імпульси впливу на рівноважні стани. Потрібно зазначити, що на відміну від інших видів рівноваги, макроекономічна рівновага формується внаслідок перетворення та передачі імпульсів усіма складовими банківської системи.

На рисунку відображена ідея перманентного взаємозв'язку між рівноважними станами у економіці. Як зазначалось вище, основна увага буде приділена дослідженню стійких взаємозв'язків між базовими елементами

механізму, що спричиняють істотний результат впливу імпульсів генерованих банківською системою на рівноважні стани у економіці.

На рисунку 2 курсивом зазначено базові елементи механізму, до яких ми відносимо: ринкове трансфертне ціноутворення, банківський менеджмент, інфраструктуру грошового ринку, інструменти грошово-кредитної політики НБУ, інструменти валютної політики НБУ, трансмісійний механізм грошово-кредитної політики, а також рівень ефективності виконання банківською системою притаманних їй функцій. Розглянемо спосіб передачі та перетворення імпульсів зазначеними базовими елементами механізму.

З точки зору формалізації способу передачі та перетворення імпульсів пропонуємо наведені вище продуктивні елементи механізму розподілити на дві групи: до першої віднесено елементи зі значним рівнем узагальнення та низькою можливістю формалізації; до другої – чітко структуровані елементи з високою можливістю їх формалізації. Під можливістю формалізації ми, перш за все, розуміємо можливість адекватного опису функціонування даних елементів на основі певних масивів цифрових даних, які у подальшому будуть оброблятися із застосуванням кількісних (економіко-математичних) методів аналізу. До першої групи ми віднесемо інфраструктуру грошового ринку, функції банківської системи та банківський менеджмент. Потрібно зазначити, що останній елемент віднесено до першої групи через високий рівень узагальнення та достатню вивченість вітчизняними та закордонними науковцями.

До другої групи відносяться: ринкове трансфертне ціноутворення, інструменти ГКП, валютна політика, трансмісійний механізм грошово-кредитної політики. Формалізація процесів передачі та перетворення імпульсів базовими елементами першої групи проходитиме на описовому рівні у стислій формі. Формалізація даних процесів базовими елементами другої групи розглядатиметься на аналітичному рівні. Елементи другої групи стануть основним предметом наших подальших досліджень.

Висновки. У даній роботі нами розглянуто науково-методологічні підходи до визначення структури механізму впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці. На нашу думку, даний механізм складається з семи базових елементів: ринкове трансфертне ціноутворення, банківський менеджмент, інфраструктура грошового ринку, інструменти грошово-кредитної політики НБУ, інструменти валютної політики НБУ, трансмісійний механізм грошово-кредитної політики та функції банківської системи.

Подальше дослідження способів передачі та перетворення імпульсів, генерованих банківською системою, дозволить вирішити ряд важливих завдань. По-перше, визначити ключові елементи механізму впливу на які надасть найбільший позитивний ефект на поточному етапі розвитку економічних відносин в Україні. По-друге, розробити заходи державної економічної політики щодо комплексного та узгодженого впливу на ключові елементи механізму з метою формування та підтримки розглянутих рівноважних станів.

Список літератури

1. Крупка, М.І.. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: монографія/ М. І. Крупка; Мін-во освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. - Львів: ЛНУ ім.І.Франка, 2001. - 608 с. –
2. Карбівничий, І. В.. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку: дис. ... канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 - Гроші, фінанси і кредит : / І. В. Карбівничий; Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"... - Суми: [Б. В.], 2011. - 216 с.
3. Павлишин, О.П. Механізми стимулюючого впливу кредиту на розвиток економіки регіону: автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.04.01 - фінанси, грошовий обіг і кредит/ О. П. Павлишин; Мін-во освіти і науки України, Тернопільська академія н/г. - Тернопіль: [Б. В.], 2005. - 20 с
4. Журавка, Ф.О. Механізм реалізації валютної політики в Україні: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 - Гроші, фінанси і кредит : захист 30.10.2009/ Ф. О. Журавка; Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми: [Б. В.], 2009. - 418 [6] с
5. Старовойт-Білоник, К.І.. Фінансовий механізм інвестиційної діяльності комерційних банків: автореф. дис. канд. економ. наук : спец. 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит/ К. І. Старовойт-Білоник; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - К.: [Б. В.], 2008. - 20 с
6. Механізм банківського інвестування в умовах ринкової економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 [Електронний ресурс] / О.О. Вон Романов Кріспін; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. — Л., 2009. — 22 с. — укр.
7. Вожжов, А.П. Природа и механизм трансформации банковских ресурсов: дис. доктора економ. наук : спец. 08. 00. 08 - деньги, финансы и кредит/ А. П. Вожжов;

- Украинская академия банковского дела Национального банка Украины. - Суми: [Б. В.], 2007. - 442 с
8. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку: монографія/ ред. Ю. С. Серпенінова. - Суми: Університетська книга, 2011. - 136 с.
 9. Оцінка та управління ресурсним потенціалом банків: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 [Електронний ресурс] / О.М. Музичка; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. — Л., 2010. — 21 с. — укр.
 10. Галайко, Н.Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності діяльності банку: автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит/ Н. Р. Галайко; Нац. академія наук України, Ін-т регіональних досліджень НАН України. - Львів: [Б. В.], 2008. - 20 с
 11. Криклій, О.А. Фінансовий механізм управління філіями банку : дис. ... канд. економ. наук : спец. 08. 04. 01 - фінанси, грошовий обіг і кредит/ О. А. Криклій; Українська академія банківської справи Національного банку України. - Суми: [Б. В.], 2004. - 185 с
 12. Михайлюк, Р.В. Механізм управління фінансовою стійкістю комерційних банків: автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит/ Р. В. Михайлюк; Тернопільський нац. економічний ун-т. - Тернопіль: [Б. В.], 2008. - 20 с
 13. Большая Советская Энциклопедия (в 30 томах). Т. 16. Гл. ред. А.М. Прохоров изд. 3-е М. «Советская энциклопедия», 1974 г.
 14. Большой экономический словарь/ Под. Ред. А.Н. Азрилияна. – 4-е изд., доп.и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
 15. Словарь современных экономических и правовых терминов / Под. Ред. В.Н. Шимова и В.С. Каменкова. – Мн.: Амалфея, 2002. – 816 с.
 16. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т.2 – К. «Академія» 2001. – 848 с.
 17. Економічна рівновага: сутність та класифікація// Економіка і регіон. – 2010. – №2. – С.106-115.
 18. Савченко, Т.Г. Класифікація моделей економічної рівноваги/ Т. Г. Савченко, О. С. Качаєв //Вісник Української академії банківської справи. - 2009. - N 2. - С. 22-30
 19. Енциклопедія банківської справи України – К., 2001, 679 с.
 20. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. Издание 2-е перераб. и доп. – М.: Книжный мир, 2007.– 860 с.
 21. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.02.2000 р. №2121-III// <http://zakon1.rada.gov.ua>.